

urušavanja temeljnih odnosa i uvjeta opstanka: očuvanje ili razaranje okoliša. Istodobno se mikro-obitelj, uz druge već poznate opasnosti, suočava s ugrožavanjem temeljnih međusobnih odnosa u braku i obitelji i njihovom poslanju: u prenošenju života, u radanju. Umjesto očito potrebnih terapija i novih odgovarajućih istraživanja nude se zamjene, surrogati: proizvodnja ljudi; na pomolu su neke nove antropologije, različite od one biblijske, ili antropologija nije uopće poželjna jer pragmatizam i utilitarizam preteže nad svime?! Nije više novost da se želi progurati znanost bez vrednota, a onda i društvo bez vrednota — otvoreno društvo. »Bez etičkog vodstva znanstveni bi napredak sličio na nabujalu izlivenu rijeku koja, umjesto korisnog natapanja tla, ostavlja pustoš na licu zemlje« (169).

Recenzenti su zabilježili: »Iz bogate riznice kršćanskog moralnog učenja autor iznosi 'staro i novo', nešto otima zaboravu, nešto podvrgava novom i dubljem promišljanju, a nešto aktualizira i stavlja u kontekst nedavne tragične prošlosti ljudi ovoga prostora kao žrtava 'etike interesa' velikih« (A. Aničić). Otiima zaboravu neka poznata i zaslužna imena. Također »tekstovi obrađuju etičko-moralnu i etičko-socijalnu tematiku. Kao teolog moralist, autor kompetentno obrađuje aktualne teme. Služi se stranom i domaćom literaturom koju primjerno primjenjuje na konkretne prilike. Stoga je pohvalno da se ovaj rad objavi« (S. Baloban). Sada valja nadodati: pohvalno je da je rad objavljen, da je naš etičko-moralni horizont obogaćen. Još više: poželjno je da objavljeni rad dođe u vrijedne ruke čitatelja.

Valentin POZAIĆ

Ivan ŠESTAK (ur.), *Religijske teme u književnosti*. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 9. prosinca 2000, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2001., 340 str.

Pred nama je zbornik radova s međunarodnoga simpozija *Religijske teme u svjetskoj i hrvatskoj književnosti*. Simpozij je održan na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove, a organizirao ga je prof. dr. sc. Vladimir Horvat koji na tom fakultetu vodi kolegij *Religijske teme u svjetskoj i hrvatskoj književnosti*.

Iz predgovora Ivana Kopreka, glavnoga urednika biblioteke »Religijski niz«, naslućuje se da je održani simpozij jedan u nizu zamišljenih čija bi tema bila dijalog religije sa suvremenim svijetom. Tematika simpozija i ovoga zbornika povezana je s religijom kao nepresušnim nadahnućem književnih ostvaraja.

U zborniku su dvadeset i dva priloga na koje ćemo se osvrnuti onim redosljedom kojim su tamo navedeni. Ivan Šestak u radu *Filozofija i književnost* najprije određuje sadržaj pojmovima filozofije, književnosti i umjetnosti, da bi se zatim pozabavio književnim oblicima koji se susreću u povijesti filozofije, a na kraju se osvrće na opus triju filozofa—književnika: J. -P. Sartrea, A. Camusa i G. Marcela. Tekst Tihomila Maštrovića *Povjesnica književnog prešućivanja* pozdravna je riječ simpoziju *Religijske teme u književnosti* naglasak koje je na prešućivanju i zatajivanju književnih djela religijske tematike u književnim povijestima i antologijama prošloga stoljeća što je bilo rezultatom ideološke cenzure. Mladen Parlov u radu *Teme 'Devotio moderne' u misli Marka Marulića* osvrće se na ulogu pokreta *devotio moderna*, u začetku laičkoga duhovnoga pokreta nastala u drugoj polovici 14. stoljeća koji predlaže realističnu viziju duhovnog života i naglašava obraćanje, krepost, strpljivost u kušnjama, apostolat i vječno spasenje, u djelu M. Marulića. U Maru-

ličevu djelu osjeća se snažan utjecaj duhovnosti tog pokreta, posebno u zahtjevu za stalnim napretkom u kreposnom životu, ali i otklon — osobito tamo gdje nova pobožnost izražava nepovjerenje prema čovjeku. U radu *Biblija, hagiografija i askeza u opusu Bartola Kašića* Vladimir Horvat najprije donosi kratak životopis Bartola Kašića da bi se zatim osvrnuo na Kašića kao pisca: autora asketskih i hagiografskih djela, proze, darovita pjesnika i dramskoga pisca, te naposljetku na Kašića kao prevoditelja Biblije. Lahorka Plejić Poje piše o *Starozavjetnim temama u opusu Lukrecije Bogašinović*. Rukopisna djela dubrovačke pjesnikinje (1710. –1784.) vjersko su štivo koje je bilo blisko slabije obrazovanoj, naročito ženskoj publici, željnoj pouke i zabave, a njezini spjevovi svjedoče o raslojavanju čitateljske publike koje počinje u drugoj polovici 18. stoljeća, većim dijelom upravo na polju vjerske književnosti. Članak Stipe Botice *Biblijske teme u hrvatskoj usmenoj književnosti* na primjerima pokazuje snažan utjecaj reprezentativnih biblijskih motiva na usmenoknjiževno blago (bajke, predaje i legende, lirsko i epsko pjesništvo, poslovice i zagonetke). Antun Pavešković preispituje *Religijske komponente Vetranovićeve dramaturgije*. Religijska počela u Vetranovićevu djelu mogu se pratiti i na tematskoj i na izraznoj razini; religija se specifično očituje i u Vetranovićevim svjetovnim, pastoralno–mitološkim i ekloškim fabulama, dok on u svojim crkvenim prikazanjima iskazuje i neke svjetovne sadržaje. U članku *Religiozne drame Kazimira Bedekovića* Alojz Jembrih razmatra djelo latinističkoga pisca sjeverne Hrvatske K. Bedekovića (1727.–1782.) koji je svoj doprinos europskim književnim i kulturnim zbivanjima dao i trima dramama s religioznom problematikom: drama *Josip* svoj tematski izvor ima u Bibliji, a drame *Sv. Bernard* i *Sv. Justin* napisane su na temelju života te dvojice svetaca — crkvenih učitelja.

Hrvojka Mihanović–Salopek u članku *Pogrešna recepcija* *Hištorija Štefana Fučeka* analizira rad krapinskoga župnika iz 18. stoljeća koji se je u književnopovijesnim prikazima sve do najnovijih vremena pogrešno prosuđivao i tumačio, ponajviše zbog nedosljedna pristupa žanrovskim karakteristikama duhovne književnosti, neistražena sadržaja i izraza djela te zbog nekritičkog shvaćanja naslova djela. Plastična slikovitost, bogata fantazija i ekstatična ponesenost autora čine Fučekove *Hištorije* zanimljivim prikazom kasnobarokne manire i pučkog pripovjednog štiva u jednostavnom obliku egzemplara. Temu *Bog u djelima Miroslava Krleže* obrađuje Milan Špehar. Gotovo u svakome Krležinu djelu likovi razmišljaju o Bogu ili ga spominju, ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog napadanja i odbacivanja. Autor analizira sliku Crkve i svećenika u Krležinim djelima, sliku (antropomorfiziranog) Boga, sliku Krista kojega Krleža priznaje samo kao Isusa Golgote i križa. I na problematici religijskih tema i njihovom razvoju kroz Kranjčevićeve zbirke vidljiva je nemogućnost jednoznačne kategorizacije ovog pjesnika, ističe se u tekstu Daniela Miščina *Religijske teme u Kranjčevićevu opusu*. U Kranjčevićevu djelu otkriva se čovjek neprestanih traženja, poniranja i uspinjanja. Tekst *Govoriti drugačije (Religiozna problematika u suvremenoj hrvatskoj književnosti)* Josipa Bratulića predavanje je održano istarskim svećenicima u ljeto 1967., a zamišljeno je bilo i kao poticaj za čitanje knjiga. Autor se osvrće na roman M. Selimovića *Derviš i smrt* te na roman *Kratki izlet* A. Šoljana. Drago Šimundža u raspravi *Paradoksi vjere i nevjere u književnosti* raspravlja o složenosti religijske problematike u evropskoj i hrvatskoj književnosti 20. stoljeća. Obraduju se četiri tipične pojave: odrazi vjere u nevjeri, znakovi nevjere u vjeri, nedorečenost skeptičnih sumnji i u njihovoj oprečnosti alternacije prihvaćanja i neprihvaćanja vjere i Boga. Slojevite interferencije sta-

nja i doživljava dijele se u religiozne bifurkacije i teističko–ateističke komplekse. Rad Nedjeljka Mihanovića *Očitovanje religioznog i estetičkog nadahnuća (Književno i znanstveno djelo o. Rajmunda Kuparea, OP)* doprinos je upoznavanju života i rada pjesnika, pripovjedača, dramatičara, profesora, esteta i teoretičara umjetnosti čiji rad u našoj književnoj kritici nije zaslužen vrednovan jer je zbog svog idejnog i duhovno–religioznog usmjerenja bio gurnut u zaborav. U tekstu Deana Slavića *Komparacija simbola Krista, Duha i Oca u poeziji T. S. Eliota i Nikole Šopa* uspoređuju se načini na koji pjesnici tematiziraju osobe iz Svetoga Trojstva. Zbog oslanjanja na broj i slijed u molitvi pri križanju, Eliot svjedoči o intelektualnom i dominikanskom pristupu metafizici, dok Šop pokazuje franjevačku spiritualnost rabeći svjetlo i izravno–osjećajan pristup Kristu. Radovan Grgec se u prilogu *Književnost kršćanskog nadahnuća u XX. stoljeću kod nas i u svijetu* osvrće na autore kršćanske književnosti ili književnosti kršćanskoga nadahnuća u prošlom stoljeću ističući neizbrisiv dvomilenijski utjecaj kršćanstva na civilizaciju i kulturu. Božidar Petrač (*Euharistija u hrvatskom pjesništvu 20. stoljeća*) navodi da se u prvoj polovini 20. stoljeća nalaze brojni primjeri pjesničkih doživljaja euharistije, premda se zazivanja ili prepoznavanja Boga te molitvena obraćanja Bogu nalaze češće, dok su u književnosti druge polovine 20. stoljeća euharistijske teme puno rjeđe. Tekst *Pjesništvo slovenskih isusovaca* Zvonka Kovača govori o antologiji pjesništva slovenskih isusovaca *Poezija slovenskih jezuitov* (1999). Autor pobliže tumači pjesme o pjesniku, vatikanskom lokalitetu, prirodi i Bogu na tekstovima trojice pjesnika, Pavla Berdena, Lojze Bratine i Franca Kejžara. Odnos književnosti i religije na primjeru se pjesništva slovenskih isusovaca pokazuje kompleksnim i nerazdruživim. Rudolf Koncilija u raspravi *Jesus Kristus u opusu Ivana Cankarja* govori o djelu slovenskoga

autora razmatrajući kompleksnu naslovnu problematiku — koja uključuje i problem trpljenja, spasenja, molitve, simboliku križa — navodeći brojne primjere iz Cankarova djela. *Religijske teme u poratnom hrvatskom romanu* razmatra Krešimir Nemeč na primjerima romana *Djeca Božja* i *Osa mljenici* Petra Šegedina, *Mirisi, zlato i tamjan* Slobodana Novaka, *Volio sam kiše i konjanike* Ivana Raosa, te na primjeru religijsko–etičke tematizacije u romanima Joze Laušića. Miroslav Šicel u radu *Religiozni aspekt u pjesništvu Đure Sudete* ističe da je religioznost toga pjesnika neceremonijalna i tiha, kao i njegova lirika: isповijest duboko pobožnog čovjeka koji u stihovima javno registrira privatnost svoje vjere. Franjo Grčević u članku *Promašeni Spasitelj (ili ciklus novela o fra Marku Krneti u eshatološkoj perspektivi)* analizira Andrićev četverodijelni novelistički ciklus o fra Marku Krneti (*U musafirhani, U zindanu, Ispovijed, Kod kazana*), vikaru samostana u Kreševu. Rad je napisan u sklopu širih nastojanja da se zasnuje novi tip književne kritike koja bi kao specifičnost sadržavala sklonost povezivanju književnosti s religioznim idejama, sa simbolologijom te sa svim filozofijama apsoluta.

Radovi u ovom vrijednom zborniku svjedoče o složenoj isprepletenosti religije i književnosti te otvaraju prostor za mnoga još neistražena pitanja. To svjedoči o značaju i aktualnosti organiziranoga simpozija, kao i planirana niza simpozija o dijalogu religije sa suvremenim svijetom.

Ljiljana ŠARIĆ

Vesna Bilić, *Uzroci, posljedice i prevladavanje školskog neuspjeha*, Zagreb: HPKZ, 2001., 222 str.

Već sam naziv ove knjige ukazuje na sveobuhvatnu analizu svakako prvog problema u tijeku odrastanja i sazrijevanja svakoga čovjeka, a to je školski neu-